

Принцип альтернативності як чинник функціонування сучасних політичних систем

Олександр Іванілов,

аспірант кафедри управління та євроінтеграції
Національного педагогічного університету
ім. М. Драгоманова

На сучасному етапі розвитку політологічної науки актуалізується проблема об'єктивного підходу до оцінки політичної альтернативи, яка ґрунтується на положеннях теорії синергетики. У статті характеризуються онтологічні та аксіологічні основи принципу альтернативності. Зокрема такі, як значення і сутність поняття, змістові складові, соціокультурні джерела, функції. Автор акцентує на тому, що виведення принципу альтернативності як політологічного закону передбачає інституційне забезпечення функціонування і розвитку демократії, запровадження демократичних процесів контролю за діяльністю влади з боку громадянського суспільства.

Ускладнення структурних конфігурацій соціальних систем, зростання загального темпу життя, колосальне збільшення обсягів інформації призводять до актуалізації проблем політичного прогнозування, зокрема до прийняття оптимальних політичних рішень. **Метою статті** є характеристика теоретико-концептуальних основ принципу альтернативності як визначального чинника функціонування політичних систем світу. Згідно з цією метою визначаються такі **завдання**: визначити сутність методологічних презумпцій, що формують принцип альтернативності; конкретизувати джерела альтернативних варіантів політики; узагальнити якісні критерії принципу альтернативності; проаналізувати визначальні функції принципу альтернативності та його значення для вироблення оптимальних рішень у державній політиці.

Теоретико-методологічні основи дослідження закладено у працях класиків політичних і соціально-гуманітарних наук - Т. Веблена, А. Гелена, Дж. Бернарда, Л. Томсона, Р. Коуза, Дж. Б'юкенена, П. Холла, Д. Лернера, Потера, Г. Алмонда, С. Хантінгтона. У формуванні концептуального базису

політичного прогнозування помітну роль відіграють роботи зарубіжних (Г. Кан, Л. Жерарден, Ф. Кінські, Е. Шілл, С. Ремес) і вітчизняних (В. Бабкіна, В. Горбатенко, А. Згуровський, О. Нагорна, О. Панарін, Ю. Римаренко) вчених. Дослідження проблематики на рівні політичних інститутів подаються у працях В. Бега, М. Михальченка, С. Телешуна та інших українських дослідників.

За змістом принцип альтернативності включає як онтологічний, так і аксіологічний контексти і розкривається через кілька аспектів.

По-перше, це відкриття шляхів для цілісного розгляду тривалих періодів політичної історії та виявлення довгострокових трендів. Це настановлення є доцільним і продуктивним, оскільки забезпечує дотримання історизму в процесі аналізу складної динаміки процесів модернізації. Таким чином, альтернативні зміни домінуючого вектора і самого характеру розвитку тієї чи іншої політичної системи не лише допускаються, але й передбачаються.

По-друге, врахування принципу альтернативності в модернізації державної системи дозволяє порівнювати періоди політичної історії, які не збігаються в часі, але подібні за характером. Такий компаративний аналіз дозволяє усвідомити ключові проблеми, що висуваються перед сучасними суспільством і державою, ідентифікувати фактори трансформації політичних режимів тощо.

По-третє, принцип альтернативності дозволяє визначити причини зміни траєкторій в еволюції політичних систем.

Водночас архітектоніка поняття характеризується конкретним прогностичним потенціалом, особливо в процесі прогнозування критичних, переломних етапів у розвитку міжнародної політичної системи чи окремих держав. Виявлення таких етапів дозволяє усвідомити не лише причини різких поворотів у розвитку політичних систем, але і їх механізми. Наприклад, наявність альтернатив у розвитку української політичної системи здебільш пов'язується зі своєрідним „дискретним” механізмом модернізації, при якому кожна фаза модернізаційного циклу визначається змінами у певних сферах життя при різкому відставанні в інших галузях. Дія цього механізму задає періодичні повороти і радикальні перегляди політичного курсу, оскільки зміни у кількох „пріоритетних” сферах загрожують цілісності та й самому існуванню держави.

Крім того, принцип альтернативності конкретизує таку специфічну особливість модернізаційних процесів, як різноспрямованість векторів модернізації держави і суспільства.

Змістове альтернативне поле політики – це сукупність її цілей та засобів, завдань, інтересів і проблем, що вимагають адекватного аналізу та вирішення на світовому, регіональному і національному рівнях. Таким чином, політична альтернатива стає набором варіантів наукового перетворення суспільства як соціокультурної системи.

Визначальними складовими, що формують принцип альтернативності, є: націленість логічного аналізу і кінцевий результат дослідження та їх реалізація; використання досвіду здійснених досліджень, інформації, матеріалу, які стосуються проблеми; обґрунтування всіх елементів та процедур дослідження; гнучкість висновків, які припускають можливість уточнення позицій.

До провідних методологічних презумпцій, що формують сутність принципу альтернативності, належать: невизначеність майбутнього, що відповідає новій науковій картині світу, пов'язаній з критикою класичного детермінізму та відкриттям стохастичних процесів; біфуркація – подвоєння перебігу тих чи інших процесів, що досягли певної критичної величини, після якої однозначна залежність між минулим і майбутнім станом системи втрачається; дискретність простору-часу, що означає, що в точках біфуркації створюються передумови якісно нових станів, які прогнозують якісно нове майбутнє. Це передбачає те, що механічні екстраполяції наявних тенденцій є некоректними і не можуть бути базисом для довготривалих прогнозів [6, с. 9 – 10].

За визначенням деяких вчених, існують чотири основні джерела альтернативних варіантів політики. Це: наявні пропозиції політичного курсу економічної політики; загальні політичні рішення; модифіковані загальні політичні рішення; рішення, пристосовані до потреб конкретного клієнта.

Наявні пропозиції політики є вже опрацьованими, обґрунтованими продуктами попередніх аналізів. Це джерело презентує спроби груп інтересів привернути увагу до проблеми з рекомендацією її вирішення на користь зацікавленої сторони. Водночас такі пропозиції є своєрідним різновидом нелінійного мислення, так званим оберненим плануванням для характеристики процесів вироблення альтернатив.

Універсальні рішення є вихідним продуктом. Тому конкретні технічні, інституційні, політичні та історичні особливості проблеми можуть обмежити пряме застосування універсальних рішень і стати основою для створення та класифікації складніших альтернатив. Загальні (універсальні) варіанти політики вміщують певну кількість стандартних підходів до вирішення проблеми. Універсалізація альтернатив має позитивні і негативні сторони, зумовлені процесом узгодження позицій щодо кожної альтернативи. Доцільніше було б розглядати загальні рішення щодо кожної проблеми, зосередившись на питаннях доступу до ресурсів та обмеженнях.

Розглядаючи модифіковані загальні рішення щодо альтернатив-стратегій, зазначимо, що, сформувавши набір загальних рішень, можна відразу їх модифікувати задля відповідності конкретним умовам проблеми. Модифікація реалізується за рахунок комбінації елементів загальних рішень або ж пропозиції нових варіантів альтернатив-стратегій.

Характеризуючи архітектоніку принципу альтернативності, слід визначити та узагальнити якісні критерії цього поняття [2, с. 37].

Олександр Іванілов

1. **Дієвість** (або забезпечення здійснення роботи). Цей критерій розглядається як ключовий у процесі вибору знарядь і побудови курсу економічної політики. Дієвість визначає, чи може певна альтернатива призвести до досягнення бажаного наслідку (ефекту) дій, тобто мети.

2. **Адекватність**. Цей критерій можна вважати аналогом дієвості. Як критерій оцінки відносної цінності альтернативних моделей, адекватність дозволяє оцінити, наскільки можна просунути до мети з наявними ресурсами. Навіть дієва програма іноді не дозволяє досягти поставлених цілей або забезпечує лише часткове розв'язання більшої проблеми. Адекватність визначає міру, якою певний рівень дієвості відповідає потребам, цінностям і можливостям, що породили проблему. Критерій адекватності визначає очікування щодо сили зв'язку між альтернативами політики і бажаними наслідками.

3. **Ефективність**, або забезпечення виконання роботи з найменшими витратами також розглядається переважно як один з головних критеріїв принципу альтернативності. Водночас, на відміну від дієвості, що пов'язується з технічною раціональністю, ефективність пов'язується з економічною раціональністю — характеристикою продуманого вибору, який передбачає порівняння альтернатив стосовно їх спроможності сприяти ефективному розв'язанню суспільних проблем. Ключами до продуманого вибору в цьому плані є системний підхід і квантифікація, або вираження вибору в грошовому вимірі. Оскільки йдеться про системне порівняння, доречним у цьому контексті стає аналіз вигод і витрат. Наприклад, Д. Веймер і Є. Вайнінг подають чотири стадії цього аналізу: визначення впливу; монетаризація впливу; врахування часу і ризику; вибір варіанту стратегії. В. Дан структурує десять стадій аналізу: структурування проблеми; визначення цілей; визначення альтернатив; розробка даних для прогнозування; визначення груп, на які націлено політику і які виграють від неї; оцінка вигод і витрат; застосування поправки до оцінки вигод і витрат; оцінка ризику і невизначеності; вибір критеріїв рішення; вироблення рекомендацій. Означені стадії тотожні з системним процесом побудови стратегічної політики.

4. **Політична здійсненність**. Йдеться про політичний ризик, включаючи характер підтримки й опозиції, прозорість для громадськості і шанси зазнати поразки. Іноді політичний аспект аналізу потребує більшої уваги, ніж етичний і технічний. Це пов'язується з тим, що, по-перше, для кар'єри політика і для ресурсів центральне значення мають наслідки дії і, по-друге, досягнення навіть альтруїстичних цілей вимагає розрахунку. Вищезазначене не означає, що аналіз з метою вибору курсу передбачає упередженість пропонованих порад. Однак свідчить про те, що аналітик має відчувати політичний контекст, у якому він дає поради, і вміти пояснити прогнозований вплив тих чи інших альтернативних варіантів курсу на частину суспільства, яку вони зачіпають, а також її реакцію.

5. **Прийнятність**. Цей критерій передбачає визначення, чи прийнятний

даний курс для задіяних у політичному процесі осіб і чи сприймають клієнти та інші дійові особи нові варіанти курсу. Найкраще це усвідомлюється через перевірку на відповідність двом критеріям – легітимності і підтримки [4].

6. Комунікабельність. Критерій комунікабельності може розглядатися як різновид критерію прийнятності. Навіть найдієвіший варіант у певній ситуації навряд чи буде вважатися прийнятним, якщо його вибір не можна обґрунтовано пояснити головним сторонам чи громадськості в цілому.

7. Доречність. Цей критерій передбачає визначення, чи не суперечать цілі політики уявленням громадськості або суспільства про цінності. Тут питання полягає у визначенні, чи слід ставити певну мету. Істотною мірою це етичне питання, пов'язане з людськими уявленнями про цінності, права, перерозподіл тощо. Питання про доречність курсу політики пов'язується не з окремими критеріями, а з двома чи навіть з цілою системою критеріїв.

8. Відповідність прагненням суспільства. Цей критерій передбачає визначення, чи справді пропонований варіант відбиває потреби, преференції і уявлення про цінності конкретних груп. К. Петон і Д. Савіцкі зазначають, що часом політика може бути ефективною і дієвою, але не відповідати потребам і бажанням суспільних груп, на які вона спрямована. В. Дан вважає цей критерій критерієм вищого порядку, який слід застосовувати лише після того, як розглянуто критерії ефективності, дієвості, адекватності та справедливості.

У цьому контексті принцип альтернативності передбачає здійснення аналізу кожного політичного варіанта з урахуванням наступних чинників: дійові особи — особи чи групи, яких стосуються проблеми і від яких можна очікувати підтримки чи опозиційного ставлення до певної альтернативи; переконання та мотивації — ставлення дійових осіб до певної проблеми і варіантів рішення; ресурси — йдеться про наявні ресурси дійових осіб, які потенційно можна використати для одержання потрібних результатів (наприклад, влада, авторитет, фінансові ресурси); місце прийняття рішення – організація та її керівництво, яке приймає рішення.

На думку А. Потера, політолог-аналітик має визначити основних осіб, які ухвалюють рішення (міністрів, їх заступників, радників) і з'ясувати для себе, як вони можуть відреагувати на різні варіанти вибору. К. Петон і Д. Савіцкі називають цей процес складанням політичної карти: карти сприйняття і карти позиції. Складання політичних карт сприйняття передбачає спрямування зусиль на те, щоб описати, які саме методи політики сприймаються відповідними групами, об'єднаними спільними інтересами, дійовими особами і особами, що ухвалюють рішення. Складання політичних карт позицій передбачає опис того, яку підтримку, несхвалення чи вплив можна очікувати від цих груп і осіб, і визначення сфер, де можна досягти консенсусу, компромісу чи створити коаліцію. Складання таких карт дозволяє усвідомити, на яких елементах варіантів курсу найкорисніше буде наголосити і як ці варіанти можна буде найкраще реалізувати.

9. **Придатність для адміністрування.** Цей критерій, на думку С. Ліндера і Г. Петерса, пов'язаний з питанням про адміністративні витрати і простоту у здійсненні, або про інтенсивність використання ресурсів. А. Потер розглядає його як справу загальної здійсненності, а також справу того, що можна чи не можна собі дозволити (наприклад, чи готові інші структури надати кошти для здійснення обраного курсу). К. Петон і Д. Савіцкі визначають питання придатності для адміністрування через серію запитань. Зокрема, наскільки можливим є практичне здійснення пропонованої стратегії чи програми в політичному, соціальному та адміністративному контексті; чи існує для цього необхідне кадрове забезпечення; чи готові працівники до співпраці; чи наявні необхідні фізичні потужності; чи реальні визначені терміни тощо.

10. **Справедливість.** Критерій справедливості пов'язаний з розподілом товарів і послуг між окремими членами і підгрупами. На думку В. Дана, справедлива політика — це політика, за якої ефекти (наприклад, одиниці послуг чи грошові виплати) або зусилля (наприклад, грошові витрати) розподілені чесно і справедливо. Як зазначають К. Петон і Д. Савіцкі, в цьому питанні існує три типи справедливості: горизонтальна справедливість — однакове ставлення до тих, хто перебуває в рівних умовах; вертикальна справедливість — розподіл товарів і послуг між тими, хто перебуває в нерівних умовах; справедливість між поколіннями — витрати і вигоди пропонованих варіантів стратегії чи програм для майбутніх поколінь.

Як правило, положення справедливості застосовують як тест щодо таких позицій, як місце проживання; приналежність до певного класу за рівнем доходів, раси і національності, вікової групи, статі; родинне становище, статус як власника родинної власності тощо. Однак нескладна частина обговорення питання про справедливість як оціночний критерій при виборі інструментів чи альтернативних варіантів політики на цьому закінчується. Як зазначали К. Петон і Д. Савіцкі, застосування критерію справедливості є складним через те, що бракує чіткої відповіді на запитання, яким має бути справедливий розподіл товарів і послуг між членами суспільства. Основний принцип рівноправного і недискримінаційного ставлення полягає в тому, що до всіх членів суспільства слід ставитися однаково, окрім випадків, коли є вагомі підстави для застосування диференційованого підходу. Визначення, що є вагомою підставою, — це дилема, пов'язана з питанням про цінності [7]. Безперечно, що державні службовці відіграють центральну роль у реалізації критерію справедливості. Вони мають перейматися питаннями: який варіант курсу політики буде найсправедливішим у певному випадку; завдяки якому варіанту можна найкраще реалізувати цінність поняття рівності (чи свободи) або справедливості. Слід зазначити, що чимало політичних рішень характеризуються саме етичним виміром.

Усі конкретизовані критерії перебувають у логічному взаємозв'язку і методологічній єдності. Часто між ними виникають конфлікти. З'ясування

таких конфліктів, визначення їх у спосіб, що сприятиме прийняттю рішень, — це той момент, коли аналіз з метою вибору курсу політики перетворюється на мистецтво і науку.

Змістова структура принципу альтернативності складається з шести основних блоків.

Блок 1. Розгляд найважливіших аспектів ситуації з виявленням найбільш значимих суб'єктів і чинників у їх взаємозв'язку. Такий підхід реалізується за допомогою наступних прийомів: декомпозиція системи (спрощення її шляхом диференціації на складові елементи, які, у свою чергу, розчленовуються до виправданого у межах конкретного завдання ступеня); діагностика системи (спосіб виявлення „чуттєвих елементів” системи; при розгляді аспектів проблеми увага акцентується на найважливіших).

Блок 2. Аналітичне забезпечення і коректування на стадії пошуку та визначення цілей і формулювання якісних критеріїв.

Блок 3. Побудова і тестування моделей.

Блок 4. Виявлення альтернативних шляхів досягнення поставлених цілей.

Блок 5. Порівняння альтернативних варіантів з урахуванням їх якісних критеріїв, наприклад, ефективності (здатності оптимізувати певну ситуацію), а також з урахуванням наслідків для макроситуації в цілому. Оптимальним буде рішення, яке збалансує поточну вартість рішення з майбутньою цінністю, що виникне в результаті нової ситуації.

Блок 6. Формулювання результатів аналізу [1, с. 53].

У цьому контексті головна сутність принципу альтернативності базується на обов'язковому порівнянні п'яти складових: 1) мета (ідеальна модель кінцевого результату); 2) альтернативи (варіанти – способи можливих вирішень завдання. Аналіз систем вміщує не лише детальне порівняння запропонованих варіантів, але й пошук нових альтернатив); 3) модель (імітація реальної системи з урахуванням її властивостей і відносин, суттєвих для дослідження. Основна роль моделі в процесі аналізу систем полягає у забезпеченні процедури порівняння альтернатив, оцінці наслідків вибору альтернатив тощо); 4) критерій (показник, що забезпечує порівняння і вибір найкращих альтернатив з урахуванням витрат та їх внеску в досягнення визначених цілей); 5) одиниця рахунку (використовується тоді, коли проблему вдалося хоча б частково подати у формалізованому вигляді).

Наприклад, якщо голова уряду прагне схилити депутатів Верховної Ради до затвердження проекту бюджету (мета), то він структурує картину розміщення сил, інтересів і переваг депутатського корпусу (модель), і, беручи до уваги кілька можливих варіантів аргументації (альтернативи), обирає стратегію, яка, на його думку, може забезпечити проектіві найбільшу (критерій) кількість голосів (одиниця рахунку).

Отже методологічні основи принципу альтернативності вимагають

виокремлення політичної ситуації як системи з навколишнього середовища, опис її властивостей як цілого, здійснення діагностики і декомпозиції, виявлення у ній найістотніших елементів і зв'язків. Нормативна альтернатива змістовно структурується як комплексна, ієрархічно впорядкована система заходів, спрямованих на досягнення чітко визначених і взаємно співвіднесених цілей. Характеризуючи стадії трансформації ситуації, маємо враховувати не лише локальні причинно-наслідкові ланцюги, але й загальносистемні взаємодії та вплив чинників середовища. Дотримання принципу альтернативного опису розвитку політичної ситуації через створення не одного, а цілої низки альтернативних сценаріїв, є важливим компонентом наукового аналізу.

Принцип альтернативності використовується і як частина методичного інструментарію системного аналізу в процесі аналітичного забезпечення прийняття політичних рішень. Так, побудова сценарію може відігравати допоміжну роль на стадії визначення і коректування цілей. У процесі цілепокладання варто визначити, чи існує сценарій чи конкретна логічна послідовність дій, що призводить до трансформації ситуації А (дійсне) у ситуацію Б (бажане). Якщо такого альтернативного сценарію (з урахуванням реальних ресурсів і можливостей суб'єкта рішення) не існує, то обрану мету потрібно замінити на іншу, більш реалістичну.

Альтернативи важливі на стадії системної діагностики політичної ситуації, яка досліджується. Вони допомагають аналітикові виокремити значимі елементи ситуації та усунути дрібні перемінні через наочну демонстрацію взаємодії політичних суб'єктів у ракурсі розвитку політичного процесу. Система альтернатив сама по собі може бути моделлю політичного процесу, який досліджується, і, таким чином, вона стає інструментом зіставлення альтернативних курсів політичної дії.

Слід враховувати й те, що ключовим моментом, який визначає місце і роль альтернативи у загальному процесі аналізу, є специфіка конкретної проблемної ситуації і формулювання аналітичних завдань. Так, якщо вже існує конкретний проект рішення і необхідно дати аксіологічну оцінку його ефективності і наслідків, то аналітичне питання можна сформулювати так: що відбудеться після ухвалення певного альтернативного рішення? У цьому контексті доцільно виробити набір пошукових альтернатив у якості „тригера”, яких буде дотримуватися досліджуване рішення.

Інший випадок: є чітко усвідомлені цілі, але ще не структуровані шляхи їх досягнення (які альтернативи існують для досягнення цих цілей і яка з них буде оптимальною). У такій ситуації слід створити нормативні альтернативи і нормативні систематичні контексти. Вони фактично стануть альтернативами для системного аналізу.

Третій варіант: є проблемна ситуація, але немає ні пріоритетів, ні конкретних проектів рішення. У цьому випадку альтернативи можуть стати вихідним прогностно-аналітичним матеріалом для побудови „дерева цілей”. Крім того, створення політичних альтернатив, за визначенням Г.

Кана, сприяє усвідомленню події і точок розгалуження, тих критичних етапів політичного процесу, у яких необхідні енергійні зусилля для зміни його розвитку у бажаному напрямі.

У різних ситуаціях використання принципу альтернативності може мати різний ступінь доцільності і застосовуватися на різних етапах системного аналізу. Водночас цей принцип може бути задіяний і на всіх стадіях і фазах експертної роботи з аналітичного обслуговування прийняття політичних рішень.

Таким чином, жодна циклічно-хвильова схема розвитку, що виключає принцип альтернативності, не може бути плідною, оскільки вона не враховує ні багатоваріантності поведінки ключових акторів, ні поступового нагромадження нових моментів і можливостей функціонування політичної системи, ні впливу інших тенденцій і закономірностей.

Модернізація політичної системи України формується і функціонує через впровадження у практику держави системи політичного управління, з одного боку, і цільового альтернативного програмування, нетотожного централізованому лінійному плануванню за недемократичних форм влади, з іншого боку.

Відаючи належне альтернативному програмно-цільовому принципу, що застосовується за умов демократичного режиму, наголосимо, що ефективність його використання залежить від поєднання з іншими підходами, а саме з такими, як проблемно-орієнтований, метод блоксхем реалізації завдань, метод мережевого планування та управління. У поєднанні з ними принцип альтернативності стає в один ряд з головними інструментами пізнання процесів політико-адміністративної модернізації демократичного типу. Концептуальною основою аналізу процесів суспільно-політичного розвитку країни через врахування принципу альтернативності можуть стати не лише методологічні засади та підходи, а й окремі теорії. Наприклад, „теорія конфлікту”, „теорія консенсусу”, „теорія плюралізму”. Отже аналіз політико-адміністративної модернізації має здійснюватися у межах міжнародного дисциплінарного підходу, а його світоглядною основою є уявлення про невичерпність шляхів розвитку, а отже й засобів їх пізнання.

Визначальні функції принципу альтернативності полягають у: пошуку та обґрунтуванні тих варіантів розвитку, які не можуть бути реалізованими [3, с. 175]; відмежуванні здійснених варіантів від уточнених; аналізі зв'язку між модернізацією конкретної політичної системи і міжнародним політичним розвитком.

Зазначимо, що для української політичної системи остання функція особливо значима, оскільки вітчизняна внутрішня і зовнішня політика досить чутлива до зміни загальносвітових трендів. Останнє обумовлюється як дією механізмів модернізації, так і геополітичним становищем України. Іншими словами, функція принципу альтернативності істотно впливає на перехід України до нової фази політичної модернізації.

Олександр Іванілов

До інших функцій принципу альтернативності належать: оцінка можливих майбутніх пертурбацій, пов'язаних з експансією наддержав створити світ, що управляється ними; озброєння людства і політичних еліт, що приймають рішення, новими знаннями, необхідними для побудови управлінських сценаріїв, політичної експертизи і вироблення сприятливих альтернатив.

Отже основна теоретико-концептуальна сутність принципу альтернативності полягає у врахуванні, виборі та диференціації існуючих та варіативних структур, які забезпечують нову антропосоцієтальну відповідність. Одночасно з'являються компоненти, що викликають напругу в системі на нових основах. Трансформаційний процес, що враховує особливості принципу альтернативності, завершується встановленням нового соціокультурного балансу, який є по-новому суперечливим і відносним.

Головним завданням принципу альтернативності є звільнення економіки від жорстокого адміністративного контролю, створення мобільної соціальної структури, формування інститутів громадянської та національної безпеки, ефективність системи місцевого самоврядування.

Отже, в широкому контексті, виведення принципу альтернативності як політологічного закону передбачає інституційне забезпечення функціонування і розвитку демократії; запровадження демократичних процесів контролю за діяльністю влади з боку громадянського суспільства. На сучасному етапі розвитку політологічної науки і практики дедалі більшого поширення набуває об'єктивістський підхід до оцінки принципу альтернативності, який ґрунтується на базових положеннях теорії синергетики. Зокрема, багатовимірність шляхів модернізації суспільства у їх соціоприродному прояві в системах перехідного періоду. У теоретичному розумінні пошук політичних альтернатив можна визначити як умовне продовження у майбутнє тенденцій, що спостерігаються у досліджуваних явищах, закономірності розвитку яких у минулому і нині є загальновідомими. При цьому ці тенденції впливають з можливих, а часом навіть з неминучих програмних і організаційних рішень, здатних істотно змінювати тенденції, що окреслилися.

Таким чином, створюючи теоретико-концептуальну основу принципу альтернативності, слід орієнтуватися на необхідність наукового забезпечення розробки системи відповідних цінностей і орієнтирів, понять і критеріїв. Нові соціокультурні вектори розвитку українського суспільства вимагають відповідного критично-конструктивного аналізу досягнень і прорахунків науки і практики і створення досконалішої теоретико-методологічної основи. Складовими цієї основи мають стати об'єктивність та історизм, ціннісний, системно-структурний і фундаментальний підходи, органічна єдність теорії і практики, поєднання критичного і раціонального, конструктивного, порівняльно-ретроспективного, історичного та логічного підходів.

Література:

1. **Бешелев С. Д., Гуревич Ф. Г.** Экспертные оценки. – М.: Наука, 1973. – С. 53.
2. **Браун П.** Посібник з аналізу державної політики / Пер. з англ. – К.: Основи, 2000. – 243 с. – С. 37.
3. Вступ до політичної аналітики: Навч. посібник / Авт. кол.: С. О. Телешун, О. Р. Титаренко, І. В. Рейтерович, С. І. Вировий; За заг. ред. С. О. Телешуна. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 220 с.
4. **Горбатенко В. П.** Політичне прогнозування: Теорія, методологія, практика. – К.: Генеза, 2006. – 400 с.
5. **Пал А. А.** Аналіз державної політики / Пер. з англ. І. Дзюби. – К.: Основи, 1999. – 422 с.
6. **Панарин А. С.** Глобальное политическое прогнозирование. Учебник для студентов вузов. – М.: Алгоритм, 2002. – 352 с.
7. **Янг Е., Куїнн Л.** Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики: практичний посібник / Пер з англ. Соколик С. – К.: КІС, 2003. – 130 с.